

FEDERALNO MINISTARSTVO ZDRAVSTVA
FEDERAL MINISTRY OF HEALTH

ZAVOD ZA JAVNO ZDRAVSTVO FBiH
INSTITUTE FOR PUBLIC HEALTH FB&H

PODRŽANO OD STRANE VLADE KANADE
SUPPORTED BY THE GOVERNMENT OF CANADA
SOUTENU PAR LE GOUVERNEMENT DU CANADA

Projekat Politika primarne zdravstvene zaštite na Balkanu Ljudski resursi u zdravstvenom sektoru u Federaciji BiH

Istraživanje o zdravstvenim radnicima u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u Federaciji Bosne i Hercegovine

Sarajevo, 2009.

**Projekat Politika primarne zdravstvene zaštite na Balkanu
Ljudski resursi u zdravstvenom sektoru u Federaciji BiH**

Istraživanje o zdravstvenim radnicima u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u Federaciji Bosne i Hercegovine

Autor: Aida Ramić-Čatak

PREDGOVOR

Istraživanje je sprovedeno u sklopu projekta “Politika primarne zdravstvene zaštite na Balkanu” koji finansira Kanadska agencija za međunarodni razvoj, a implementiraju Kanadsko društvo za međunarodno zdravlje i Queen’s univerzitet.

Kreatori zdravstvene politike i pružaoci zdravstvenih usluga često potcjenjuju kompleksnost planiranja ljudskih resursa u zdravstvu. Obično se shvata potreba za različitim vrstama informacija i podataka neophodnih za informisano donošenje odluka, ali se opseg potrebnih podataka i poteškoće pri dobijanju tih podataka rijetko shvataju u potpunosti. Loše planiranje može rezultirati uzaludnim ulaganjima u ljude i nedovoljnim brojem odgovarajućih zdravstvenih radnika koji bi odgovorili najvažnijim zdravstvenim potrebama. Stoga se nameće imperativ kontinuiranog poboljšanja metoda planiranja, kao i samog prikupljanja podataka i informacija neophodnih za planiranje.

Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo zdravstva i odgovarajuća ministarstva na kantonalnom nivou uvidjeli su značaj planiranja ljudskih resursa u sektoru zdravstva i aktivno se uključili u različite faze procesa. Zavod za javno zdravstvo Federacije BiH je uz podršku Federalnog ministarstva zdravstva prihvatio zahtjevan zadatak identifikovanja postojećih podataka kao i podataka koji su potrebni za bolje planiranje zdravstvenih kadrova. U saradnji sa odgovarajućim kantonalnim ministarstvima, kantonalnim zavodima za javno zdravstvo, zdravstvenim i drugim ustanovama obuhvaćenim istraživanjem, Zavod je prikupio i analizirao podatke koji predstavljaju kvalitetnu osnovu za pravljenje projekcija potrebnih zdravstvenih kadrova, preispitivanje normi i planiranje zdravstvenih kadrova.

U izvještaju koji je pred vama predstavljeni su rezultati ovog značajnog istraživanja. Ove podatke mogu koristiti menadžeri pri postavljanju ključnih pitanja o učinku u svojim institucijama i produktivnosti svojih zdravstvenih radnika. Dalja analiza podataka omogućit će kreatorima zdravstvene politike da preispitaju donesene odluke i da usklade promjenljivu strukturu zdravstvenog kadra sa postojećim standardima i normama i zdravstvenim potrebama. Budući da su uloženi veliki naponi u prikupljanje ovih podataka, provjeru njihove tačnosti, razumijevanje konteksta u kojem su podaci nastali i njihove relevantnosti, od velikog je značaja da podatke koriste sve zainteresovane strane, te da se ključni dijelovi sistematično ažuriraju.

Rezultati ovog istraživanja predstavljaju kvalitetnu osnovu za planiranje i upravljanje ljudskim resursima u Federaciji Bosne i Hercegovine, a na Zavodu za javno zdravstvo FBiH, Federalnom ministarstvu zdravstva i Ministarstvu civilnih poslova Bosne i Hercegovine leži velika odgovornost da na najbolji način iskoriste ovaj resurs i rade u pravcu njegovog daljnjeg unaprjeđenja.

Uspješan završetak ovog projekta je zahtijevao mnogo rada i posvećenosti. Svi koji su dali svoj doprinos ovom projektu zaslužuju priznanje za uložene napore.

Orvill Adams
direktor projekta
Politika primarne zdravstvene zaštite na Balkanu

SADRŽAJ

SAŽETAK	7
UVOD	9
OSNOVA ZA POKRETANJE ISTRAŽIVANJA	11
UZORAK	12
UPITNIK	13
PREGLED REZULTATA ISTRAŽIVANJA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE	14
DISKUSIJA	19
ZAKLJUČCI I PREPORUKE	21
UPITNIK ZA ZDRAVSTVENE RADNIKE/ICE	25

SAŽETAK

U sklopu projekta “Politika primarne zdravstvene zaštite na Balkanu” (PPZZB) koji finansira vlada Kanade, putem Kanadske agencije za međunarodni razvoj (CIDA) i implementiraju Queen’s univerzitet i Kanadsko društvo za međunarodno zdravlje, realiziran je projekat “Ljudski resursi u zdravstvenom sektoru u FBiH”.

Aktivnostima na Federalnom nivou rukovodilo je Federalno ministarstvo zdravstva, a istraživanje je implementirano od strane Zavoda za javno zdravstvo FBiH.

Publikacija predstavlja rezultate istraživanja urađenog putem posebnog upitnika koje je omogućilo prikupljanje i analizu relevantnih informacija sa ciljem definiranja prioriteta u planskoj produkciji i razvoju zdravstvenih kadrova u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u Federaciji BiH. U skladu sa metodologijom istraživanja, uzorak zdravstvenih ustanova je obuhvatao ukupno 27 domova zdravlja u Federaciji BiH, dok je uzorak ispitanika obuhvatao 460 zdravstvenih radnika, od čega 28,1% doktora medicine, 4,6% doktora stomatologije i 67,3% medicinskih sestara/tehničara.

Instrument istraživanja je bio autentični upitnik koji je sadržavao informacije o: općim podacima, radnom statusu i kvalifikacijama, mehanizmu plaćanja, posjedovanju licence, pohađanju kontinuirane medicinske edukacije kao i angažiranju na drugom (sekundarnom) zaposlenju u javnom i privatnom zdravstvenom sektoru u Federaciji BiH.

Rezultati dobiveni upitnikom jasno argumentiraju potrebu periodičnih ponavljanja istraživanja sa ciljem sakupljanja ciljanih informacija o zdravstvenim radnicima kao i ustrojavanje registra zdravstvenih radnika kao podrške unapređenju redovne zdravstveno statističke evidencije i planskoj produkciji zdravstvenih kadrova u Federaciji BiH.

UVOD

Federacija BiH se nalazi u procesu značajnih demografskih i socijalno ekonomskih tranzicija koje ostavljaju traga na zdravstveno stanje stanovništva i organizaciju zdravstvene zaštite, kao ključne orijentire dinamičnih reformskih promjena u zdravstvenom sektoru posljednjih godina.

Krajem 2006. godine Vlada Federacije BiH usvojila je Strategiju primarne zdravstvene zaštite koja je orijentirana na razvoj obiteljske medicine i službi u zajednici. Prema ovom strateškom dokumentu, ključne službe, pored porodične/obiteljske medicine u zajednici čine: službe za majku i dijete, centri za mentalno zdravlje, centri za fizikalnu rehabilitaciju, polivalentna zubozdravstvena zaštita, sestre u zajednici, laboratorij, RTG dijagnostika, hitna medicinska služba i druge službe u zajednici koje bi bile definisane na osnovu potreba stanovništva, a na osnovu mišljenja zavoda za javno zdravstvo i zavoda zdravstvenog osiguranja.

U 2008. godini Federalno ministarstvo zdravstva je izradilo Strateški plan razvoja zdravstva u Federaciji BiH za period 2008-2018. godine u kojem se naglašava potreba da zdravstveni sektor mora imati konzistentnu politiku zdravstvene zaštite, koja će ustrajati na pokrenutim reformama u zdravstvu, vodeći računa o kontekstu tekućih promjena našeg okruženja.

U istom dokumentu posebna pažnja je posvećena reformi orijentiranoj na primarnu zdravstvenu zaštitu, koja je utemeljena na principima Svjetske zdravstvene organizacije, a to su pravičnost u distribuciji sredstava za zdravlje, univerzalna pokrivenost populacije sa osnovnim preventivnim i kurativnim uslugama, multisektorski pristup koji uvažava značaj ostalih sektora u uticaju na determinante zdravlja, promocija uključivanja zajednice u zdravstvene aktivnosti u cilju mobilizacije skrivenih resursa u zajednici, te naglasak na promociji zdravlja, a ne jedino na odsustvu bolesti.

Ljudski resursi u zdravstvenom sektoru u Federaciji BiH

U duhu savremenih trendova upravljanja zdravstvenim sistemom, posebno mjesto zauzima razvoj ljudskih resursa u zdravstvu i unaprjeđenje sistema obrazovanja zdravstvenih kadrova, kao jedan od temelja osiguranja kvaliteta u zdravstvu.

Ljudski resursi imaju centralnu ulogu u unaprjeđenju sektora zdravstva i ključni su nosioci uspješne implementacije reforme zdravstvenih sistema, doprinoseći direktno unaprjeđenju kvaliteta zdravstvene zaštite, te time i unaprjeđenju zdravlja zajednice u cijelini.

Po podacima Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH prikupljenim redovitim, zdravstveno statističkim istraživanjima, u odnosu na procentualnu zastupljenost zdravstvenih i drugih radnika zaposlenih u zdravstvu, najveći dio otpada na zdravstvene radnike (69,1%), dok 1,3% čine zdravstveni saradnici, 13,8% administrativni radnici i 15,8% pomoćni radnici. (Tabela 1.)

Tabela 1.

Zdravstveni i drugi radnici zaposleni u zdravstvu u Federaciji BiH u 2007. god.	
Profil	%
Zdravstveni radnici	69,1
Zdravstveni saradnici	1,3
Administrativni radnici	13,8
Pomoćni radnici	15,8
Ukupno zaposlenih	100,0

Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo Federacije BiH

Po podacima Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH, u zdravstvenom sektoru u Federaciji BiH u 2007. godini je zaposleno 3.979 doktora medicine (17/10.000 st.) od toga specijalista 2.885 (12/10.000), zatim doktora stomatologije 459 (2/10.000) magistara farmacije 268 (1/10.000), 62 zdravstvena radnika sa visokom zdravstvenom školom (0,3/10.000), 11.621 zdravstvenih tehničara (50/10.000).

U odnosu na procentualnu zastupljenost pojedinih profila zdravstvenih i drugih radnika, najveći dio otpada na zdravstvene tehničare (49,2%), dok 1,3% čine zdravstveni saradnici, 13,8% administrativni radnici i 15,8% pomoćni radnici. (Tabela 2.)

Tabela 2.

Zdravstveni i drugi radnici zaposleni u zdravstvu u Federaciji BiH, po vrsti i stepenu stručne spreme u 2007. god.	
Profil/stepen stručne spreme	%
Doktori medicine	16,8
Doktori stomatologije	1,9
Magistri farmacije	1,1
Zdravstveni tehničari	49,2
Zdravstveni saradnici	1,3
Administrativni radnici	13,8
Niža sprema /pomoćni radnici	15,8
Ukupno zaposlenih	100,0

Izvor podataka: Zavod za javno zdravstvo Federacije BiH

OSNOVA ZA POKRETANJE ISTRAŽIVANJA

U sklopu Projekta „Politika PZZ na Balkanu - Razvoj ljudskih resursa u zdravstvenom sektoru u Federaciji BiH”, sa ciljem dopune podataka koje se nisu mogli sakupiti istraživačkim obrascima, tokom 2007/2008. godine implementirano je istraživanje za davaoce zdravstvenih usluga u javnom sektoru primarne zdravstvene zaštite (PZZ) u Federaciji BiH.

Cilj istraživanja je bio prikupljanje i analiza relevantnih informacija o zdravstvenim radnicima u primarnoj zdravstvenoj zaštiti (domovima zdravlja), njihovim stavovima i zadovoljstvom načinima i uvjetima rada, mehanizmima plaćanja, posjedovanju licence za rad, dostupnošću kontinuirane medicinske edukacije kao i angažmana na drugom radnom mjestu u zdravstvenom sektoru u Federaciji BiH.

Uzevši u obzir sve specifične uvjete organiziranja zdravstvenog sektora u Federaciji BiH, u definiranju koncepta istraživanja vodilo se računa o uticaju različitih faktora kao što su moguće razlike u uvjetima rada između pojedinih zdravstvenih ustanova, razlike između muškaraca i žena u smislu načina rada i njihovih stavova u vezi posla i konačno eventualne razlike stavova i mišljenja doktora medicine, doktora stomatologije i medicinskih sestara/tehničara po relevantnim pitanjima njihovog profesionalnog statusa i organizacije posla.

Upitnik je obuhvatio zdravstvene radnike u domovima zdravlja na području Federacije BiH i to profile doktora/ica medicine, stomatologije i medicinskih sestara/tehničara. Metodologija odabira uzorka je uzela u obzir moguće razlike u stavovima i mišljenju ispitanika u pogledu organizacije i uvjeta rada ovisno o veličini doma zdravlja, spolnoj i kvalifikacionoj strukturi ispitanika.

UZORAK

U definiranju veličine uzorka su se koristile preporučene statističke metode pri čemu su podaci redovne zdravstvene statistike u Federaciji BiH predstavljale osnovne pokazatelje. Uzorak ispitanika u istraživanju izabran iz ukupnog broja doktora medicine i stomatologije i medicinskih sestara/tehničara zaposlenih u domovima zdravlja na području Federacije BiH. Veličina uzorka u istraživanju je bila 460 ispitanika što predstavlja približno 10% zdravstvenih radnika u Federaciji BiH, u procentualnom omjeru 28,1% doktora medicine, 4,6% doktora stomatologije i 67,3% medicinskih sestara/tehničara.

Kako bi se osigurale jednake statističke mogućnosti odabira svih domova zdravlja, po principu slučajnog uzorka na svaka tri doma zdravlja u jednom kantonu bio je odabran jedan dom zdravlja u kojem se provelo anketiranje zaposlenih putem upitnika. Istraživanjem je obuhvaćen uzorak od ukupno 27 domova zdravlja u Federaciji BiH, koji su u skladu sa metodologijom istraživanja, podijeljeni na manje domove zdravlja (<100 zaposlenih) i veće domove zdravlja (>100 zaposlenih) na području Federacije BiH.

Stepen odaziva ispitanika

Istraživanje je realizirano na 460 ispitanika, zdravstvenih radnika u primarnoj zdravstvenoj zaštiti iz profila doktora medicine, doktora stomatologije i medicinskih sestara/tehničara.

Sakupljanje podataka

Educirani kantonalni kordinatori su sakupili podatke tehnikom intervjua sa zdravstvenim radnicima odabranim metodom slučajnog odabira u uzorku.

Nakon prezentiranja informacija o cilju istraživanja, učešće zdravstvenih radnika je osigurano na principu dobrovoljnog i anonimnog učešća, pri čemu je identitet ispitanika potpuno zaštićen a naziv i lokacija zdravstvene ustanove se koristi isključivo u istraživačke svrhe i sa ciljem analize i komparacije pojedinih pokazatelja na nivou obrade za Federaciju BiH i na nivou pojedinih kantona i domova zdravlja u Federaciji BiH.

UPITNIK

U suradnji sa konsultantima Projekta PPZZB, definiran je set modula sa pitanjima unutar upitnika koji se koristio u istraživanju (upitnik u prilogu), koji je sadržavao informacije o:

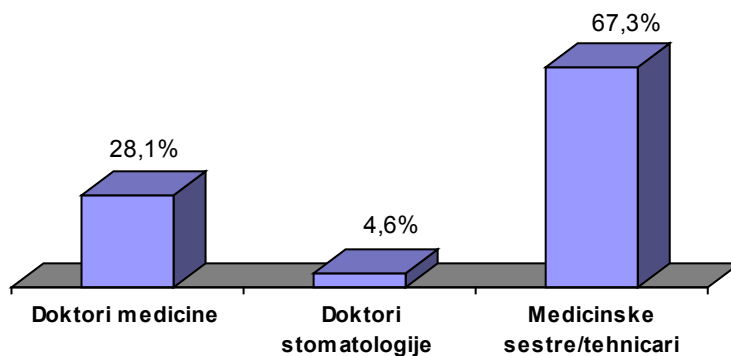
- općim podacima (naziv i vrsta zdravstvene ustanove, kod ispitanika, starost, spol, zanimanje),
- radnom statusu i kvalifikacijama (radno mjesto, radno iskustvo, obrazovanje, radno vrijeme, prosječan broj pacijenata, mehanizam plaćanja, posjedovanje licence, pohađanje CME),
- sekundarno zaposlenje (vrsta posla, radno vrijeme, mehanizam plaćanja).

PREGLED REZULTATA ISTRAŽIVANJA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE

Pregled rezultata istraživanja na nivou Federacije BiH

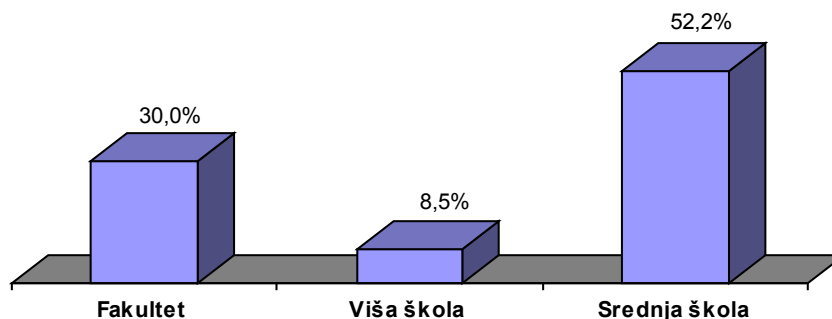
U Federaciji BiH istraživanjem je bilo obuhvaćeno 460 zdravstvenih radnika domova zdravlja, od čega 49 doktora medicine (35 žena i 14 muškaraca), 37 specijalista (25 žena i 12 muškaraca), 21 doktor stomatologije (14 žena i 7 muškaraca), 287 medicinskih sestara/tehničara (241 žena i 46 muškaraca) 1 farmaceutski tehničar, 9 zubnih tehničara (7 žena i 2 muškaraca), i 10 stomatoloških sestara. (Grafikon broj 1)

Grafikon broj 1: Zdravstveni radnici po profilima u uzorku, %

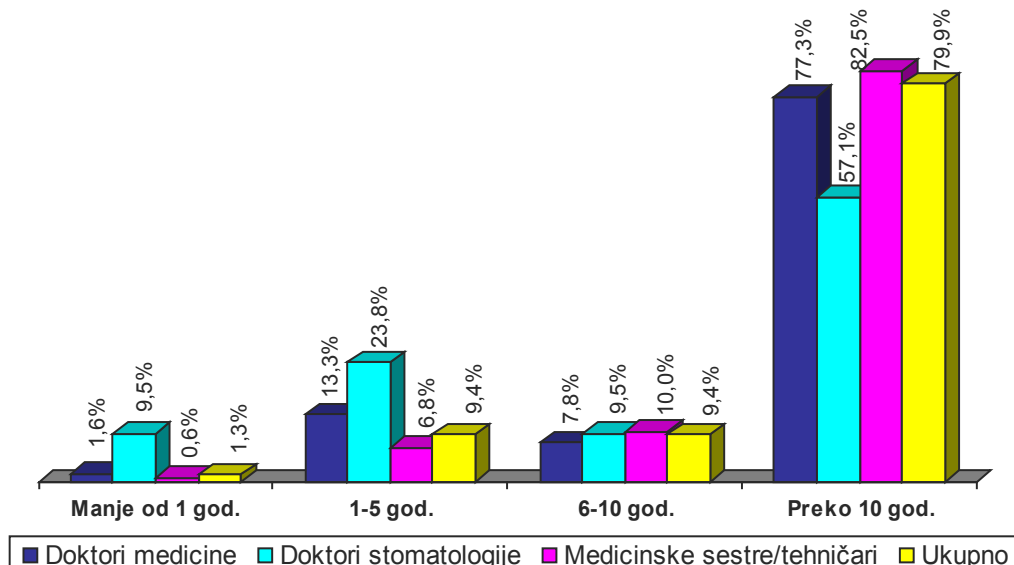
U odnosu na stepen obrazovanja, diplomu fakulteta navodi 30% ispitanika od čega 67,4% žena i 32,6% muškaraca, diplomu više ili visoke škole navodi 8,5% ispitanika od čega 87,2% žena i 12,8% muškaraca, diplomu srednje škole navodi 52,2% ispitanika od čega 88,1% žena i 11,9% muškarca. U pogledu akademske izobrazbe, 8 ispitanika navodi zvanje magistra medicinskih nauka, a 3 ispitanika zvanje doktora medicinskih nauka. (Grafikon 2)

Grafikon broj 2: Stručna sprema ispitanika, %

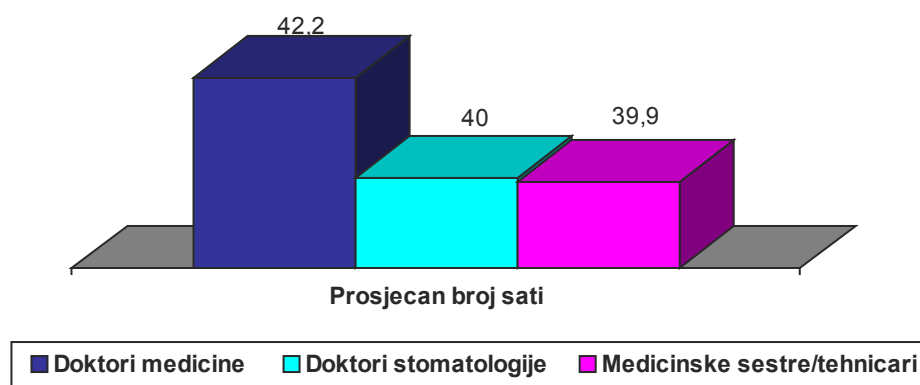
U odnosu na dužinu radnog staža u sadašnjoj zdravstvenoj ustanovi, 79,9% ispitanika navodi da su zaposleni preko 10 godina, od čega 77,3% doktora medicine, 57,1% doktora stomatologije i 82,5% medicinskih sestara/tehničara. (Grafikon broj 3)

Grafikon broj 3: Dužina radnog staža ispitanika u sadašnjoj zdravstvenoj ustanovi, %

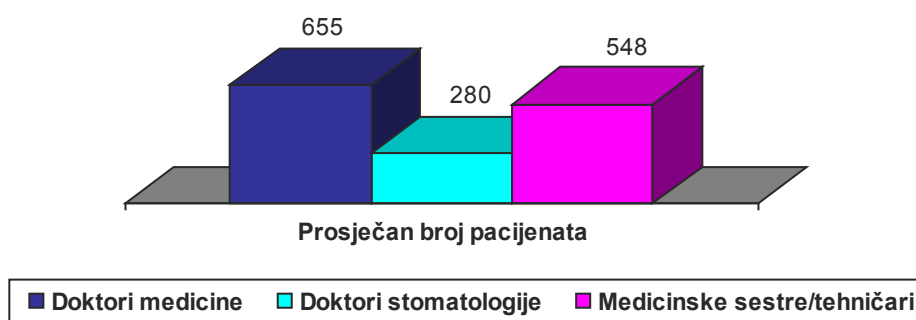
U odnosu na prosječnu dužinu radnog vremena u sadašnjoj zdravstvenoj ustanovi, doktori medicine izjavljuju da prosječno sedmično rade 42,2 sati, doktori stomatologije 40 sati a medicinske sestre/tehničari 39,9 sati. (Grafikon broj 4)

Grafikon broj 4: Radno vrijeme ispitanika u sadašnjoj zdravstvenoj ustanovi, sat

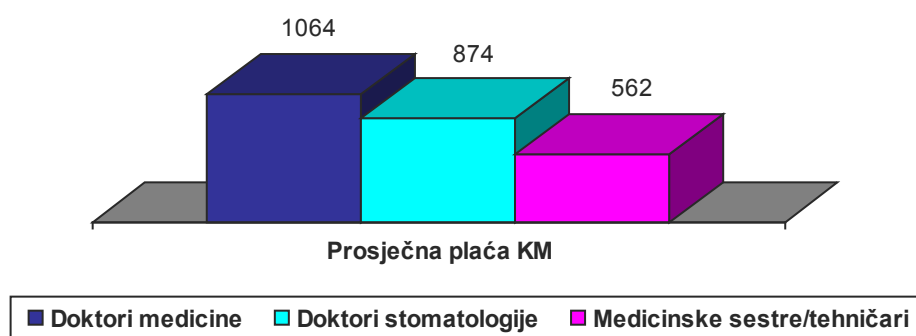
Kao prosječan broj pacijenata koje su lječili/njegovali tokom posljednjih mjesec ili 30 dana, doktori medicine navode 655 pacijenata, doktori stomatologije 289 pacijenata a medicinske sestre/tehničari navode 548 pacijenata. (Grafikon broj 5)

Grafikon broj 5: Prosječan broj pacijenata tokom proteklog mjeseca

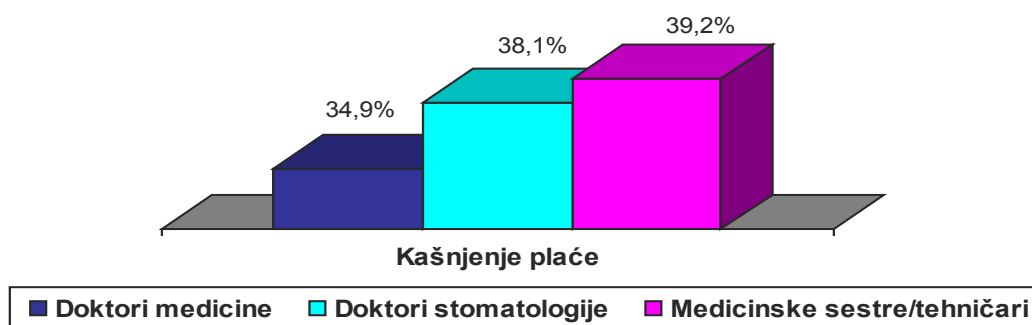
Zaposleni navode da su plaćeni putem plaća sa prosječnim mjesečnim primanjima od 1.064 KM kod doktora medicine, 874 KM kod doktora stomatologije i 562 KM kod medicinskih sestara/tehničara. (Grafikon broj 6)

Grafikon broj 6: Prosječna primanja ispitanika u sadašnjoj zdravstvenoj ustanovi tokom protekle godine, KM

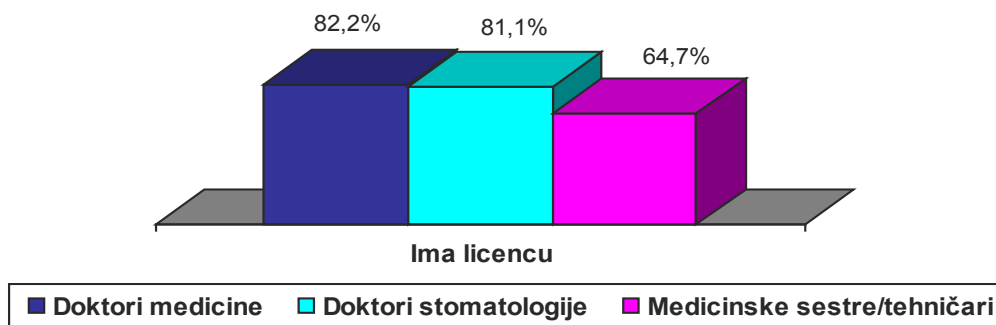
U odnosu na kašnjenje plaće tokom protekle godine, 34,8% doktora medicine, 38,1% doktora stomatologije i 39,2% medicinskih sestara/tehničara navodi kašnjenje plaće. (Grafikon broj 7)

Grafikon broj 7: Kašnjenje plaće kod ispitanika u sadašnjoj zdravstvenoj ustanovi tokom protekle godine, %

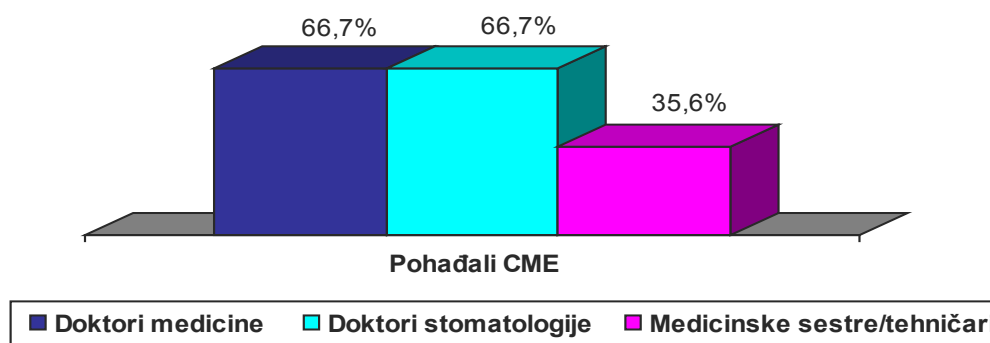
U odnosu na posjedovanje licence za rad u struci, 82,2% doktora medicine, 81% doktora stomatologije, i 64,7% medicinskih sestara/tehničara navodi da posjeduju licencu za rad u struci, što je u skladu sa razlikama u dinamici uspostavljanja strukovnih komora pojedinih profila koje su odgovorne za izdavanje licenci za rad zdravstvenih radnika u Federaciji BiH. (Grafikon broj 8)

Grafikon broj 8: Posjedovanje licence za rad u struci, %

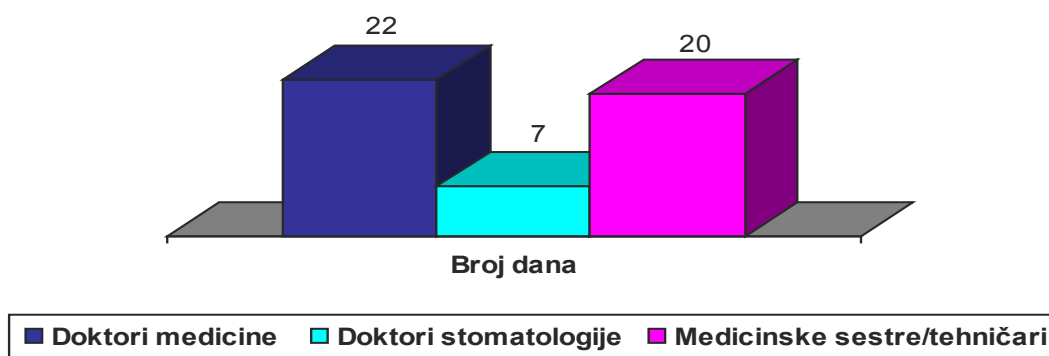
Pohađanje kontinuirane medicinske edukacije navodi 66,7% doktora medicine i stomatologije, sa značajno manjim procentualnim učešćem medicinskih sestara/tehničara, od kojih 35,3% navodi pohađanje kontinuirane medicinske edukacije. (Grafikon broj 9)

Grafikon broj 9: Pohađanje kontinuirane medicinske edukacije, %

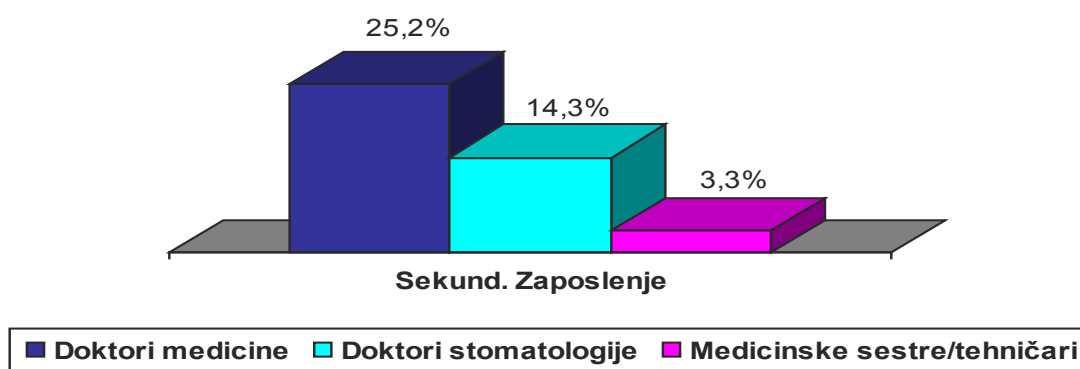
U odnosu na prosječan broj dana kontinuirane medicinske edukacije tokom protekle godine, evidentne su razlike između pojedinih profila, pri čemu doktori medicine navode 22 dana, doktori stomatologije 7 dana, a medicinske sestre/tehničari 20 dana. (Grafikon broj 10)

Grafikon broj 10: Prosječan broj dana kontinuirane medicinske edukacije

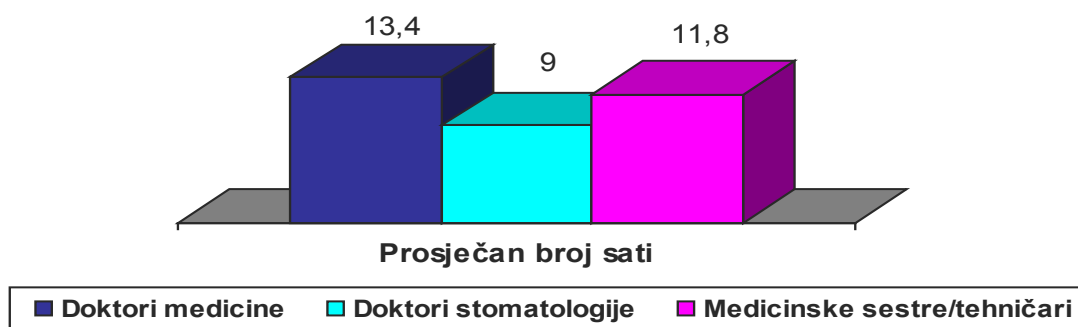
Angažman na drugom radnom mjestu (sekundarno zaposlenje u drugoj zdravstvenoj ustanovi) potvrđuje 35,3% doktora medicine, 14,3% doktora stomatologije i 3,3% medicinskih sestara/tehničara. (Grafikon broj 11)

Grafikon broj 11: Angažman na drugom radnom mjestu, %

Na upit o prosječnom sedmičnom trajanju radnog vremena na drugom radnom mjestu, doktori medicine navode 43,4 sati, doktori stomatologije 9 sati, a medicinske sestre/tehničari 44,8 sati. (Grafikon broj 12)

Grafikon broj 12: Prosječno radno vrijeme na drugom radnom mjestu, sati

DISKUSIJA

Ne umanjujući značaj pokazatelja redovne zdravstveno statističke evidencije, podaci sakupljeni u ovom istraživanju predstavljaju respektabilne pokazatelje analize aktuelne situacije u segmentu ljudskih resursa u Federaciji BiH, kao i definiranje orijentira za buduće prioritete u strateškom planiranju i produkciji kadrova u zdravstvenom sektoru.

Respektabilna kvalifikaciona struktura ispitanika, kao i činjenica da veći dio ispitanika (79,9%) potvrđuje da su u sadašnjoj zdravstvenoj ustanovi zaposleni 10 i više godina, jasno argumentiraju značaj sakupljenih podataka, kao i opravdanost periodičnih ponavljanja ovakvih istraživanja u zdravstvenom sektoru, sa ciljem uvida u mišljenje, stavove i osjećanja zdravstvenih radnika kao ključnih aktera sprovedbe reformskih procesa.

Također, poseban značaj istraživanja predstavlja mogućnost interpretacije podataka sa nivoa obrade za Federaciju BiH, u smislu značaja za definiranje reformskih orijentira na federalnom nivou i podatke sakupljene i obrađene na nivou pojedinih domova zdravlja odnosno kantona, sa aspekta analize balansa i standardizacije organizacije rada u primarnoj zdravstvenoj zaštiti kao dinamičnim segmentom reforme zdravstvenog sistema u Federaciji BiH.

U odnosu na prosječno radno vrijeme, podaci sakupljeni na nivou Federacije pokazuju izbalansiranost u odnosu na pojedine profile, ali sa značajnim razlikama u odnosu na pojedine kantone (posebno unsko-sanski, tuzlanski, srednje-bosanski, hercegovačko-neretvanski i zapadno-hercegovački kanton), što zahtjeva dublje analize relativiteta shvaćenosti termina radnog vremena, odnosno organizacije rada u pojedinim zdravstvenim ustanovama.

U odnosu na prosječan broj pacijenata koje su ispitanici liječili/njegovali tokom posljednjih mjesec dana podaci su ujednačeni između profila na nivou obrade za Federaciju BiH, ali sa značajnim razlikama između pojedinih kantona (posebno unsko-sanski, zeničko-dobojski, hercegovačko-neretvanski, zapadno-hercegovački), što također zahtjeva dublje analize relativiteta shvaćenosti termina prosječnog broja pacijenata odnosno organizacije rada u pojedinim zdravstvenim ustanovama.

U skladu sa zakonskim okvirima mehanizama plaćanja u javnom sektoru zdravstva u Federaciji BiH, svi ispitanici navode da su plaćeni putem plaća čiji iznosi su usklađeni sa prosjekom plaća pojedinih profila na nivou obrade podataka za Federaciju BiH, ali sa evidentnim razlikama na nivou pojedinih kantona pri čemu najniže prosječne plaće potvrđuju ispitanici iz zapadno-hercegovačkog, zeničko-dobojskog, srednje-bosanskog i posavskog kantona. Posebno signifikantno je procentualno učešće ispitanika koji potvrđuju kašnjenje plaća, pri čemu gotovo 40% svih ispitanika navodi kašnjenje plaća tokom protekle godine.

U odnosu na poznavanje prava na štrajk, većina zdravstvenih radnika to potvrđuje, kako u nivou obrade za Federaciju BiH, tako i na pojedinim kantonima, a sa razlikama u dužini učešća u štrajku tokom protekle godine koje variraju od 90 dana (posavski, srednjobosanski), 60 dana (unsko-sanski, kanton 10) do 45 dana (bosansko-podrinjski, sarajevski kanton)

U odnosu na posjedovanje licence za rad u struci, evidentne su razlike između pojedinih profila na nivou obrade podataka za Federaciju BiH, pri čemu preko dvije trećine doktora

medicine i stomatologije (82,2% doktora medicine i 81% doktora stomatologije), i 64,7% medicinskih sestara/tehničara potvrđuje posjedovanje licence za rad.

Razlike u posjedovanju licence za rad u struci su izraženije u podacima sakupljenim iz pojedinih kantona, pri čemu najveći dio zdravstvenih radnika koji posjeduje licencu je zabilježen na području unsko-sanskog, tuzlanskog, zeničko-dobojskog i sarajevskog kantona, a najniže na području posavskog, bosansko-podrinjskog, hercegovačko-neretvanskog i kantona 10. Također evidentne su razlike u posjedovanju licenece za rad između zdravstvenih radnika pojedinih domova zdravlja unutar istih kantona (tuzlanski, srednje-bosanski, hercegovačko-neretvanski i kanton 10) što se povezuje sa dinamikom ustrojstva strukovnih komora u zdravstvu u Federaciji BiH.

Značajni su i podaci o dostupnosti kontinuirane medicinske edukacije kod zdravstvenih radnika u uzorku, pri čemu su evidentne razlike između pojedinih profila zdravstvenih radnika. Tako na nivou obrade podataka za Federaciju BiH, 66,7% doktora medicine i stomatologije i tek 35,3% medicinskih sestara/tehničara potvrđuje pohađanje kontinuirane medicinske edukacije tokom protekle godine, sa razlikama i u prosječnom broju dana provedenih na kontinuiranoj medicinskoj edukaciji tokom protekle godine (22 dana kod doktora medicine, 7 dana kod doktora stomatologije i 20 dana kod medicinskih sestara/tehničara). Još su izraženije razlike u dostupnosti i trajanju kontinuirane medicinske edukacije između pojedinih kantona, kao i između pojedinih domova zdravlja unutar istog kantona (zeničko-dobojski, hercegovačko-neretvanski, sarajevski kanton), što argumentira neophodnost sistemskog rješavanja ovog pitanja.

U odnosu na broj ispitanika koji su odgovorili na pitanje o angažiranju na drugom (sekundarnom) radnom mjestu, najveći broj je u profilima doktora medicine (35,3%), a znatno manje kod doktora stomatologije (14,3%) i medicinskih sestara/tehničara (3,3%), sa evidentnim razlikama u prosječnom radnom vremenu na drugom (sekundarnom) radnom mjestu, koje varira od 43,4 sata sedmično kod doktora medicine, 9 sati kod doktora stomatologije i 44,8 sati kod medicinskih sestara/tehničara.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Elementi socijalno ekonomske tranzicije, dinamike reformskih promjena u sektoru zdravstva, obrazovanja, ambijent tržišta rada, ekonomska ograničenja, su izazovi koji su evidentno ostavili snažnog uticaja na zdravstveni sistem u Federaciji BiH.

Uzevši u obzir svu specifičnost ustavnog ustrojstva Federacije BiH baziranom na decentralizaciji zdravstvenog sistema, podaci sakupljeni istraživanjem naglašavaju potrebu za jačanjem mehanizma sistemskog planiranja edukacije i produkcije zdravstvenih radnika na centralnom nivou (nivo Federacije) i na nivou kantonalnih administracija (kantonalne skupštine, vlade i ministarstva zdravstva) umjesto trenutno više naglašenih planiranja kadrova na nivou zdravstvene ustanove, koja se baziraju na stepenu opterećenja zdravstvenih radnika u pružanju usluga korisnicima/pacijentima.

Evidentirane razlike između domova zdravlja u odnosu na dominaciju ispitanika starijih starosnih skupina, kao i neujednačenosti u pogledu dominacije žena među zdravstvenim radnicima, treba da budu pokazatelji za sistemsko planiranje produkcije kadrova sa aspekta starosnog, spolnog i kvalifikacionog balansa među pojedinim profilima u zdravstvenih radnika u Federaciji BiH (Tabela 1).

Sakupljeni podaci u istraživanju ukazuju na to da je sistem licenciranja za doktore medicine, stomatologije i medicinske sestre/tehničare uspostavljen u samo nekim kantonima u Federaciji BiH, uprkos važećih zakonskih okvira i obaveza svih zdravstvenih radnika u Federaciji BiH da se udružuju u komore kao strukovna udruženja, koje imaju obavezu da provedu licenciranje i relicenciranje na dogovorenim kriterijima. Prisutne razlike u licenciranju i obnovi licence između profesija i između kantona, naglašavaju potrebu za što boljom koordinacijom u ovoj važnoj oblasti.

Naglašene razlike u nivou, dostupnosti i kvalitetu dodatne kontinuirane medicinske edukacije, kako u pogledu pojedinih profila zdravstvenih radnika, tako i između pojedinih kantona i domova zdravlja u Federaciji BiH, naglašavaju potrebu za sistemskim i planskim pristupom definiranja kontinuirane medicinske edukacije, kriterija za nosioce ovih aktivnosti, i standardizacije programa edukacije za sve zdravstvene profesionalce u čemu bi komore i udruženja zdravstvenih radnika trebale biti značajni subjekti implementacije i evaluacije.

Evidentirane razlike u nivou plaća zdravstvenih radnika između pojedinih kantona i domova zdravlja unutar kantona, kao i podaci o kašnjenju plaća i učešću zdravstvenih radnika u štrajkovima, trebaju biti signifikantni pokazatelji kod prioritizacije sredstava u zdravstvenom sektoru.

Specifičnost i osjetljivost rezultata sakupljenih ovim istraživanjem jasno argumentiraju potrebu ustrojavanja registra zdravstvenih radnika kao podrške unapređenju redovne zdravstveno statističke evidencije i planske produkcije zdravstvenih kadrova u Federaciji BiH.

Istraživanje o zdravstvenim radnicima u primarnoj zdravstvenoj zaštiti
u Federaciji Bosne i Hercegovine

Tabela 1: Ispitanici pregled po kantonu, DZ, spolu i prosječnoj starosti

No	Kanton	Dom zdravlja (DZ)	Spol	Prosječna starost u god.
1.	Unsko-sanski	Bihać	M	53.0
			Ž	46.6
		Bosanski Petrovac	M	37.5
			Ž	41.7
		Ključ	M	60.0
			Ž	38.4
2.	Posavski	Orašje	M	33.2
			Ž	38.6
3.	Tuzlanski	Tuzla	M	30.3
			Ž	41.5
		Živinice	M	50.0
			Ž	
		Srebrenik	M	43.8
			Ž	41.8
		Kalesija	M	42.3
			Ž	38.7
4.	Zeničko-dobojski	Zenica	M	47.0
			Ž	46.8
		Žepče	M	64.0
			Ž	42.2
		Maglaj	M	
			Ž	43.8
		Zavidovići	M	40.0
			Ž	44.1
5.	Bosansko-podrinjski	Goražde	M	30.5
			Ž	38.0
6.	Srednjobosanski	Travnik	M	41.1
			Ž	42.2
		Novi Travnik	M	26.6
			Ž	41.4
		Vitez	M	39.5
			Ž	44.7
		Donji Vakuf	M	40.2
			Ž	42.5
Kreševo	M	51.0		
	Ž	48.1		
7.	Hercegovačko-neretvanski kanton	Mostar	M	41.2
			Ž	44.3
		Čapljina	M	40.0
			Ž	45.6
		Jablanica	M	49.5
			Ž	43.7
8.	Zapadnohercegovački	Grude	M	44.0
			Ž	45.6
9.	Kanton Sarajevo	Ilidža	M	59.6
			Ž	36.5
		Novi Grad	M	44.0
			Ž	44.2
		Stari Grad	M	24.0
			Ž	45.0
10.	Kanton 10	Livno	M	21.5
			Ž	30.2
		Kupres	M	60.0
			Ž	34.4

PRILOG

**UPITNIK ZA ZDRAVSTVENE RADNIKE/ICE
(DAVAOCE ZDRAVSTVENIH USLUGA)**

IDENTIFIKACIJA			
Ime zdravstvene ustanove:		Kod ustanove:	
Vrsta ustanove:			
Bolnica	1		
Dom zdravlja	2		
Apoteka	3		
Zavod	4		
Drugo (navesti): _____	5		
	6		
Ime općine/grada	7	Kod općine/grada:	
Ime regiona/kantona/entiteta:		Kod regiona/kantona/entiteta:	
Ime i kod terenskog ispitivača/ice:		Područje:	
		Urbano područje	1
		Drugo	2
Rezultat završnog intervjua:		Datum intervjua:	
Završen	1	Dan	Mjesec
Djelimično završen	2	Godina	
Odbijen	3	2007	
Ispitanik nije nađen	4		
Kod ispitanika/ice:		Zanimanje ispitanika/ice :	
		Doktor/ica medicine	1
		Doktor/ica stomatologije	2
		Magistar/ica farmacije	3
		Medicinska sestra/tehničar	4
		Drugi zdravstveni radnik/ica	5
Pol	M 1		
	Ž 2		
Starost u godinama	-----		

PROČITAJTE ISPITANIKU/ICI

Metodom slučajnog izbora ste izabrani da budete dio istraživanja o zdravstvu i ljudskim resursima i to su razlozi zašto bismo Vas željeli intervjuisati. Ovo istraživanje se provodi kao dio projekta "Politike primarne zdravstvene zaštite na Balkanu" i istraživanje provode obučeni ispitivači/ice.

Intervju traje oko 15 minuta. Tokom intervjua će postaviti pitanja o Vašem radu u vezi sa pružanjem usluga zdravstvene zaštite, uključujući praksu i iskustvo u ovoj zdravstvenoj ustanovi i drugim ustanovama gdje ste radili. Informacije koje date će se koristiti samo u svrhu boljeg razumijevanja vrsta aktivnosti, plaćanja i drugih uslova rada za zdravstvene radnike u Bosni i Hercegovini.

Informacije koje date tokom intervjua su potpuno povjerljive i nikom neće biti na raspolaganju. Koristit će se isključivo u istraživačke svrhe. Vaše ime, te ime i lokacija ove ustanove će se ukloniti sa upitnika tako da će se u povezivanju Vaših odgovora sa ustanovom koristiti samo kod, bez Vaše identifikacije.

Vaše učešće je dobrovoljno i imate pravo da odbijete odgovor na bilo koje pitanje u upitniku. Ako imate bilo kakvih pitanja o ovom istraživanju možete pitati mene ili kontaktirati (*ime institucije i kontakt detalji*).

Da li pristajete da učestvujete u ovom istraživanju?

Pristanak [] Odbijanje []

Istraživanje o zdravstvenim radnicima u primarnoj zdravstvenoj zaštiti
u Federaciji Bosne i Hercegovine

Dio 1. Radni status, uslovi i kvalifikacije			
N°	Pitanje	Kod odgovora	Pređena
101	Želio/lila bih da postavim nekoliko pitanja o Vašem poslu zdravstvenog radnika/ice te o postojećoj praksi u sadašnjoj ustanovi. Kako biste najbolje opisali svoju trenutnu funkciju u ovoj ustanovi?	Direktor/ica ustanove 1 Zamjenik/ica direktora/ice ustanove 2 Pomoćnik/ica direktora/ice ustanove 3 Rukovodilac/ica službe 4 Glavna medicinska sestra/tehničar ustanove 5 Glavna medicinska sestra/tehničar službe 6 Ostali/e (navedi).....	
102	Koliko dugo radite u sadašnjoj zdravstvenoj ustanovi ?	Manje od 1 god. 1 1-5 god. 2 6-10 god. 3 Preko 10 god. 4	
103	Koliko godina radnog iskustva imate kao zdravstveni radnik/ica?	Manje od 1 god. 1 1-5 god. 2 6-10 god. 3 Preko 10 god. 4	
104	Koji ste najviši nivo obrazovanja postigli u procesu obrazovanja za zdravstvenog radnika/icu u praksi?	Diploma srednje škole..... 1 Diploma više ili visoke škole 2 Diploma fakulteta 3 Magisterij 4 Dokorat 5 Druga diploma zdravstvene struke (navedi) 6 Druga ne-medicinska diploma (navedi) 7	106 106
105	Koje ste godine postigli ovaj nivo obrazovanja?	Godina	
106	U kojoj zemlji ste postigli ovaj nivo obrazovanja?	Bosna i Hercegovina 1 Druga zemlja (navedi) 2	106
107	Na kom fakultetu odnosno školi ste postigli ovaj nivo?	Ime škole /fakulteta i grad :	
108	a) Koliko sati nedjeljno obično radite u ovoj ustanovi isključujući neplaćene pauze i sate pripravnosti i dežure? (Sati pripravnosti su sati, tokom noći i vikenda, kada morate biti dostupni da se javite na posao ali ne morate biti fizički prisutni na bolničkom odjelu ili ambulanti ili laboratoriji, osim kad potrebe pacijenta/ice zahtijevaju vaše prisustvo.) b) Da li ste u ovoj ustanovi tokom proteklih 30 dana bili u pripravnosti i dežurama? AKO DA: Koliko sati pripravnosti i dežura u posljednjih 30 dana)?	Sati. . . Sati. . . Ništa0	
109	Koju vrstu posla za koji ste plaćeni obično obavljate u ovoj ustanovi? (ZAKRUŽITE SVE ŠTO RADITE)	Direktni rad sa pacijentima/cama 1 Konsultacije sa agencijama /stručnjaci 2 Administracija/supervizija 3 Podučavanje 4 Istraživanje 5 Laboratorija/dijagnostičke procedure..... 6 Izdavanje lijekova 7 Drugo (navedi) 8 Drugo (navedi) 9 Dobrovoljni (volonterski) rad 10	109 109 109 109 109 109 109 109 114
110	Koji broj pacijenata/ica ste ovdje Vi lično njegovali/la ili liječili/la u proteklih 30 dana?	Broj. . . Ne znam.....9998	

Istraživanje o zdravstvenim radnicima u primarnoj zdravstvenoj zaštiti
u Federaciji Bosne i Hercegovine

111	Kako biste opisali način na koji ste obično <u>plaćeni</u> u ovoj ustanovi?	Plata 1 Kapitacija (fiksno po pacijentu)..... 2 Drugo (navedi)..... 3	111 111 111
112	Intresuje nas da saznamo prosječni prihod zdravstvenih radnika/ica i osoba koje imaju obrazovanje u oblasti zdravstvene zaštite. Ovakva informacija je važna prilikom diskusije o finansiranju zdravstvene zaštite u zemlji. Imajte na umu da se sve informacije tretiraju kao povjerljive i da će se koristiti samo u istraživačke svrhe. Razmatrajući prošlu godinu, možete li mi reći koja je vaša prosječna <u>zarada</u> u ovoj ustanovi? Molim da navedete iznos za nedjelju, za mjesec ili za godinu, kakogod je najlakše za Vas.	Mjesečno .. Odbija9998 Ne zna9999	
113	U proteklih 12 mjeseci, da li je bilo <u>kašnjenja plate</u> (u odnosu na običajan datum isplate od strane poslodavca)?	Da 1 Ne..... 2	114 114
114	Koliko dugo je kasnila plata (isplata) u prosjeku? <i>(ZABILJEŽITE U DANIMA, NEDJELJAMA ILI MJESECA, ONAKO KAKO JE ODGOVORENO)</i>	Broj dana Broj nedjelja Broj mjeseci	
115	Da li ostvarujete bilo kakvu <u>odradu</u> (benificija) od rada u ustanovi?: <i>(IŠČITAJTE SVE VRSTE BENEFICIJA I ZABILJEŽITE SVE ODGOVORE)</i>	DA NE Naknada za topli obrok.....1 2 Naknada za stanarinu..... 1 2 Naknada za prevoz.....1 2 Regres..... 1 2 Zdravstveno osigiranje/troškovi liječenja....1 2	
116	Da li trenutno posjedujete licencu za praksu u svojoj struci?	Da 1 Ne..... 2	118
117	Koje tijelo / organizacija je zadužena za licenciranje?	Ime tijela/organizacije:	
118	U proteklih 12 mjeseci da li ste pohađali bilo kakav zdravstveni /medicinski profesionalni trening ili programe kontinuirane edukacije?	Da 1 Ne2	201
119	Tokom koliko dana (u proteklih 12 mjeseci) ste učestvovali u ovakvim programima?	Broj dana . . .	
120	Da li imate <u>pravo na štrajk</u> ?	Da 1 Ne2 Ne znam..... 3	201 201
121	U proteklih 12 mjeseci da li ste bili u štrajku, čak i tokom vrlo kratkog vremena? <i>AKO DA: Koji broj dana (proteklh 12 mjeseci) ste bili u štrajku?</i>	Dani . . . Ništa 0	

Istraživanje o zdravstvenim radnicima u primarnoj zdravstvenoj zaštiti
u Federaciji Bosne i Hercegovine

Dio 2. Sekundarno zaposlenje			
N°	Pitanje	Kod odgovora	Predina
201	Sada bismo Vas željeli pitati o radnim aktivnostima na drugim lokacijama. Pored posla u ovoj zdravstvenoj ustanovi, da li ste u posljednjih 30 dana radili na nekom drugom mjestu?	Da 1 Ne..... 2	301
202	Kako biste opisali to drugo mjesto gdje ste radili/la?	Bolnica u javnom sektoru..... 1 Dom zdravlja..... 2 Ambulanta u javnom sektoru 3 Druge javnozdrv. ust.(navedi) 4 Privatna/NVO bolnica 5 Privatna/NVO ambulanta 6 Privatna/NVO mobilna ambulanta..... 7 Druga priv. ustanova(navedi) 8 Apoteka..... 9 Druga ne-zdravs. (navedi)..... 10	
203	a) Koliko sati nedjeljno uobičajeno radite na drugom mjestu koje ste naveli, ne računajući neplaćene pauze, sate pripravnosti i dežure? b) Da li ste bili u pripravnosti u dežurama na ovoj drugom radnom mjestu u proteklih 30 dana? AKO DA: Koji broj sati (u proteklih 30 dana)?	Sati. . . . Sati. . . . Ništa 0	
204	Koju vrstu posla za koji dobijate platu obično obavljate na ovoj drugoj lokaciji? (ZAOKRUŽITE SVE ŠTO VAŽI)	Direktni rad sa pacijentima/cama 1 Konsultacije sa agencijama /stručnjaci 2 Administracija/supervizija 3 Podučavanje 4 Istraživanje 5 Laboratorija/dijagnostičke procedure..... 6 Izdavanje lijekova 7 Drugo (navedi)..... 8 Drugo (navedi)..... 9 Dobrovoljni (volonterski) rad 10	208
205	Kako bi ste opisali način na koji ste obično plaćeni na ovoj drugoj lokaciji?	Plata..... 1 Samo naknada za usluge..... 2 Kapitacija (fiksno po pacijentu)..... 3 Kapitacija plus naknada za dodatne usluge 4 Drugo (navedi)..... 5	207 207 207 207
206	Za koje vrste usluga obično primete dodatne naknade? (ZAOKRUŽITE SVE ŠTO VAŽI)	Podijeljene lijekove 1 Za drugi medicinski / potrošni materijal 2 Imunizacije..... 3 Laboratorijske/dijagnostičke procedure..... 4 Drugo (navedi)..... 5 Drugo (navedi)..... 6	
207	Koja su prosječna primanja ostvarena od rada na ovom drugom radnom mjestu? Molim da navedete iznos za nedjelju, za mjesec ili za godinu, kakogod je najlakše za Vas. (ne zaboravite da se sve informacije tretiraju kao povjerljive i da će se koristiti samo u svrhe istraživanja)	Mjesečno . Odbija9998 Ne zna9999	